

HET VONDELINGENLUIKJE: SYMPATHIEK BEDOELD, MAAR EEN ONTOEREIKENDE OPLOSSING VOOR MOEDER EN KIND

Maria de Jong-de Kruijf & Machteld Vonk*

Het initiatief om in Nederland een vondelingenluikje te realiseren, lijkt mooier dan het is. Dit initiatief voorkomt infanticide niet, gaat voorbij aan de nood waarin de moeder verkeert en staat haaks op het recht op afstammingskennis; iets dat in het Nederlandse recht altijd een belangrijke rol heeft gespeeld. Actieve bevordering van babyluikjes is strijdig met relevante kinderrechtenbepalingen uit het IVRK (art. 6, 7, 8, 9 en 19). Geheim bevallen is in Nederland reeds mogelijk, het strekt tot aanbeveling om lering te trekken uit een Belgisch wetsvoorstel dat beoogt om discreet bevallen mogelijk te maken.

1 Inleiding

Dood aangetroffen baby's of achtergelaten baby's op de stoep van het politiebureau; er is weinig wat een samenleving heviger schokt. Een recent voorval betreft een moeder uit Nij Beets die is veroordeeld voor viervoudige kindermoord.¹ Gelukkig zijn dit uitzonderlijke gevallen. Daarnaast wordt er gemiddeld minder dan één keer tot één keer per jaar een jong kind levend en hulpeloos achtergelaten.²

Dood aangetroffen baby's of achtergelaten baby's op de stoep van het politiebureau; er is weinig wat een samenleving heviger schokt

Deze trieste feiten staan zo haaks op de breed gedeelde visie dat kwetsbare kinderlevens beschermd dienen te worden, dat de wetgever het hulpeloos achterlaten van een klein kind strafbaar heeft gesteld (art. 256 Sr).³ Overigens regelt artikel 259 Sr strafvermindering voor de moeder die 'onder de werking van vrees voor de ontdekking van haar bevalling haar kind kort na de geboorte te vondeling legt of, met het oogmerk om er zich van te ontdoen, verlaat'. De wetgever heeft dus wel degelijk oog voor de moeilijkheden waarin een pas bevallen moeder kan verkeren. Desalniettemin is het te vondeling leggen van een eigen kind niet te verenigen met de plichten die het ouderlijk

gezag met zich meebrengt (art. 1:247 lid 1 en 2 BW). Er wordt wel verondersteld dat een vondelingenluikje uitkomst zou kunnen bieden voor deze vrouwen omdat de baby niet in hulpeloze toestand wordt achtergelaten,⁴ maar wordt opgevangen door mensen die zich 'aan de andere kant' van het babyluikje bevinden. Het is echter de vraag of er minder kinderen elders te vondeling zouden worden gelegd of gedood als moeders (of anderen – zie hieronder) de mogelijkheid hebben om de baby naar een babyluikje te brengen.

Met deze bijdrage beogen we om de brede discussie te schetsen waarbij naast het recht op leven van een kind ook andere rechten van het kind (en van de moeder) aan bod komen

In Dordrecht is de oprichting van een zogenaamd 'Babyhuis' geïnitieerd, waarin onder andere een afstandskamer ingericht zal worden waar anoniem afstand gedaan kan worden van een baby.⁵ 'Ieder gered leven is er één', zo luidt het belangrijkste argument. En wie kan het hiermee oneens zijn? Toch is dit niet het enige argument dat te berde gebracht kan worden. Met deze bijdrage beogen we om de brede discussie te schetsen waarbij naast het recht op leven van een kind ook andere rechten van het kind (en van de moeder) aan bod komen.

* Mr.drs. M.P. De Jong-de Kruijf en mr.dr. M.J. Vonk zijn werkzaam als promovenda resp. UD bij de afdeling jeugdrecht van de Universiteit Leiden.

1 Rb. Leeuwarden 3 mei 2011, LJN: BQ3315. De zaak is reeds in hoger beroep afgedaan: Hof Leeuwarden 11 oktober 2012, LJN: BX9891.

2 Raad voor de Kinderbescherming, Landelijk Bureau, *Vondelingen*. Informatieblad, mei 2008; zie ook www.kinderbescherming.nl/wat_doet_de_raad/afstand_screening_adoptie_en_afstammingsvragen/vondelingen/. Voor een overzicht, zie de website van het Nederlands Instituut voor de Documentatie van Anoniem Afstanddoen (NIDAA), www.nidaa.nl/vondelingen-in-nederland.html.

3 Titel XV van het Wetboek van Strafrecht regelt de 'Verlating van hulpbehoevenden' (art. 255 t/m 260).

4 In 11 van de 27 EU-landen zijn babyluikjes. Sinds 2000 zijn meer dan 400 baby's achtergelaten in deze luikjes (R. Ramesh, 'Spread of "baby boxes"' in Europe alarms United Nations', *The Guardian* 10 juni 2012).

5 Zie www.het-babyhuis.nl/Het_Babyhuis/Babyhuis.html; 'Vondelingenluik beter dan de baby dumpen', *Algemeen Dagblad* 24 september 2011. Op dit moment is kamerlid Van der Burg (VVD) voornemens om kamervragen te stellen over de juridische haalbaarheid van een vondelingenluik in Nederland, zie *Trouw* 29 januari 2013.

De in 2000 geopende 'vondelingenschuif' in Antwerpen.

Foto © Belga | Nicolas Lambert

2 Een cluster van relevante kinderrechten

Het VN-Kinderrechtencomité heeft zich negatief uitgelaten over 'Baby Box' programs. Hierbij beroept zij zich op een cluster van rechten uit het Internationaal Verdrag voor de Rechten van het Kind (IVRK), te weten de artikelen 6, 7, 8, 9 en 19.⁶ Hieruit volgt dat het recht op leven (art. 6 IVRK) niet geïsoleerd dient te worden van andere rechten, maar dat de staat haar beleidsafweging moet baseren op een 'totaalplaatje' van relevante kinderrechten. In de literatuur wordt het recht om je afstamming te kennen het vaakst genoemd (art. 7 IVRK), maar tevens is de staat op basis van deze rechten verplicht om de identiteit van het kind te beschermen en zo nodig te herstellen (art. 8 IVRK).⁷ Op basis van artikel 9 IVRK heeft het kind het recht om bij zijn ouders op te groeien en om met zijn ouders contact te houden, tenzij een scheiding noodzakelijk is in het belang van het kind. Artikel 19 IVRK roept staten op om een kind te beschermen tegen elke vorm van mishandeling door ouders en derden (waaronder een baby in hulpeloze toestand achterlaten) en eist dat deze verplichting wordt ingevuld met doelgerichte sociale programma's. Het VN-Kinderrechtencomité acht actieve bevordering van babyluikjes in strijd met genoemde artikelen uit het VN-kinderrechtenverdrag. Wij menen dat een babyluikje slechts een povere bescherming biedt aan baby's die ongewenst ter wereld komen en hun in nood verkerende moeders. Een babyluikje laat voor beiden belangrijke zaken onopgelost. Hieronder geven we punten ter overweging mee die duidelijk maken dat hoewel het idee van een vondelingenluikje

sympathiek is, het tevens onvoldoende doordacht is. Om deze baby's en hun moeders adequaat te beschermen zijn verdergaande maatregelen noodzakelijk.

Wij menen dat een babyluikje slechts een povere bescherming biedt aan baby's die ongewenst ter wereld komen en hun in nood verkerende moeders. Een babyluikje laat voor beiden belangrijke zaken onopgelost

3 Verdwijning in de anonimiteit botst met het recht op afstammingskennis

Afstammingskennis wordt in Nederland belangrijk gevonden. Dat is niet alleen zichtbaar als we kijken naar het standpunt van de Raad voor de Kinderbescherming over vondelingenluikjes ('Een vondelingenluik suggereert ten onrechte dat het hulpeloos en zonder identiteit achterlaten van een kind een acceptabele oplossing is voor een ongewenste zwangerschap. Daarmee wordt voorbijgegaan aan het recht van kinderen om op te groeien bij hun eigen ouders en – als dat onmogelijk is – in ieder geval hun afkomst te kennen⁸). Maar ook in rechtspraak en wetgeving

6 VN-Kinderrechtencomité, *Concluding Observations, Czech Republic*, 17 juni 2011, para. 49.

7 Daarom gaat de politie altijd op zoek naar de moeder van de vondeling.

8 Raad voor de Kinderbescherming, Landelijk Bureau, *Vondelingen. Informatieblad*, mei 2008.

komt duidelijk naar voren dat afstammingskennis een recht is waarmee rekening gehouden moet worden. Sinds de Valkenhorstarresten van de Hoge Raad is duidelijk dat het weten wie je moeder en je vader zijn een onderdeel vormt van je identiteit dat bescherming behoeft, mede op basis van artikel 7 IVRK en artikel 8 EVRM.⁹ De Nederlandse wetgever heeft dit nogmaals benadrukt door registratie van de identiteit van sperma- en eiceldonoren verplicht te stellen wanneer sprake is van kunstmatige voortplanting. Kinderen die via kunstmatige voortplanting zijn verwekt, hebben vanaf hun 16e de mogelijkheid de identiteit van hun sperma- of eiceldonor te achterhalen. Dat kennis van je afstamming van belang is, wordt ook onderkend in de adoptiewetgeving. Het Haags Adoptieverdrag verplicht staten de informatie die beschikbaar is over de afstamming van een kind te bewaren voor het betreffende kind (art. 30 HAV).

Sinds de Valkenhorstarresten van de Hoge Raad is duidelijk dat het weten wie je moeder en je vader zijn een onderdeel vormt van je identiteit dat bescherming behoeft

4 Focus op verantwoorde zorg tijdens zwangerschap en geboorte

Maar wat dan wel in plaats van een vondelingenluik? Het VN-Kinderrechtencomité roept verdragsstaat Tsjechië op om het 'Baby Box' program zo spoedig mogelijk te beëindigen. In plaats daarvan dienen alternatieven gepromoot te worden. Het probleem dient bij de oorzaak aangepakt te worden (een vondelingenluikje daarentegen is een 'sluitpost-oplossing'). Het Comité geeft drie voorbeelden: adequate steun voor ongeplande zwangerschappen, voorzieningen voor *family planning* en preventie van risicozwangerschappen.¹⁰ Die zienswijze van de Fiom¹¹ sluit hier goed bij aan: een goede oplossing begint bij de 'erkenning van het feit dat veel zwangere vrouwen in grote nood verkeren en hulp nodig hebben (...) De zwangere vrouwen moeten in hun noodsituatie serieus genomen worden en worden bijgestaan door laagdrempelige hulpverlening'.¹²

Anoniem bevallen is in Nederland niet mogelijk, geheim bevallen wel

5 Met geheimhouding bevallen

Anoniem bevallen is in Nederland niet mogelijk,¹³ geheim bevallen wel. Vervolgens kan de procedure 'afstand ter adoptie' starten.¹⁴ Jaarlijks doen gemiddeld 20 moeders afstand van hun pasgeboren baby.¹⁵ De procedure om geheim te bevallen en afstand te doen van je baby is vastgelegd in het afstandsprotocol.¹⁶ Geheim bevallen kan voor vrouwen noodzakelijk zijn uit bescherming tegen eerwraak of uitstoting uit de eigen gemeenschap.¹⁷ Deze angst is niet onterecht, gegeven het vermoeden dat het niet altijd de moeder is die het kind in een vondelingenluik legt, maar

dat de kans bestaat dat bijvoorbeeld familieleden die het kind als ongewenst beschouwen het in een vondelingenluikje achterlaten.¹⁸ Het afstandsprotocol is te beschouwen als inspanningsverplichting die partijen (de Raad voor de Kinderbescherming, Bureau Jeugdzorg, Fiom en Siriz) gezamenlijk zijn aangegaan voor die gevallen waarin de cliënt beargumenteerd heeft aangegeven waarom behoefte is aan geheimhouding. Het protocol bevat werkafspraken die beogen dat niemand van de bevalling op de hoogte is. Dit houdt bijvoorbeeld in dat post voor de moeder via het Fiom of Siriz loopt en dat de rechtbank door de Raad voor de Kinderbescherming van het geheime karakter van de bevalling op de hoogte wordt gebracht. Bureau Jeugdzorg regelt geheimhoudingsbrieven voor het kind en regelt een geheimhoudingsbrief naar de afdeling Burgerzaken van de nieuwe verblijfplaats van het kind. Geheim bevallen betekent niet dat het kind verstoken blijft van afstammingsgegevens. Op de geboorteakte van het kind wordt de naam van de moeder vermeld.

In België is voor de zomer een wetsvoorstel ingediend om discreet bevallen mogelijk te maken. De afstammingsgegevens van moederszijde worden bewaard voor het kind, maar niet op de geboorteakte vermeld

In België is voor de zomer een wetsvoorstel ingediend om discreet bevallen mogelijk te maken.¹⁹ De afstammingsgegevens van moederszijde worden bewaard voor het kind, maar niet op de geboorteakte vermeld. De identiteit van de moeder zal samen met andere persoonlijke gegevens van de ouder(s) doorgegeven worden aan een centrale autoriteit die als een onafhankelijke derde partij zal optreden. Het geeft vrouwen de mogelijkheid om veilig in een ziekenhuis of kliniek te bevallen. Na de bevalling heeft de moeder 3 maanden de tijd om op haar besluit om afstand te doen van het kindje terug te komen. Ook direct belanghebbenden, zoals de vader, kunnen bezwaar aantekenen tegen de adoptie binnen die termijn. De reden voor dit wetsvoorstel is voornamelijk gelegen in het feit dat veel Belgische vrouwen die ongewenst zwanger zijn, naar Frankrijk gaan om anoniem te bevallen.²⁰ Dit heeft zowel voor kind als voor moeder nadelen. Voor het kind betekent dit dat de naam van de moeder niet op de geboorteakte wordt vermeld en het problemen zal hebben om zijn biologische afstamming te achterhalen. Een nadeel voor de moeder betreft het gebrek aan begeleiding na de anonieme bevalling in Frankrijk.²¹ Daarnaast speelt de commotie die ontstaat wanneer er een baby in het sinds 2000 in Antwerpen geopende babyluikje wordt gevonden een rol. Er zijn sinds de opening 4 baby's in het luikje gevonden. De procedure uit het wetsvoorstel lijkt op de procedure die in Nederland wordt gevolgd wanneer een vrouw verzoekt om geheimhouding, maar is transparanter (vervat in een wetgevingsprocedure) en duidelijker (zo wordt voorgesteld om discrete adoptie te

9 HR 15 april 1994, *NJ* 1994, 608.

10 VN-Kinderrechtencomité, *Concluding Observations, Czech Republic*, 17 juni 2011, para. 50.

11 De afkorting staat voor 'Federatie van Instellingen voor de Ongehuwde Moeder en haar kind'.

12 Fiom, *Factsheet vondelingenluikje*, 2009.

13 In Frankrijk kan dit bijvoorbeeld wel. Overigens wordt sinds het Marckx-arrest van het EHRM anoniem bevallen in strijd met het EVRM geacht (EHRM 13 juni 1979, nr. 6833/74). In de zaak Odièvre tegen Frankrijk heeft het EHRM zich niet tegen het Franse systeem van anoniem bevallen uitgesproken, maar wel gesteld dat er een systeem moet komen waardoor kinderen achter hun afstamming van moederszijde kunnen komen (EHRM 13 februari 2003, nr. 42326/98).

14 Het is niet bekend hoeveel afstandsprocedures voorafgegaan worden door een geheime bevalling.

15 P. Bos, F. Reysoo & A. Werd-muller, *In één klap moeder en ook weer niet. Onderzoek naar demografische en sociaal-economische kenmerken en motieven van vrouwen die tussen 1998-2007 in Nederland hun kind ter adoptie hebben afgestaan*, Den Haag en Den Bosch: ZonMw en Fiom 2011. In de periode 1998-2007 hebben 197 moeders in Nederland hun kind afgestaan ter adoptie (p. 155).

16 Voor het schrijven van deze bijdrage heeft de Raad voor de Kinderbescherming inzicht geboden in zijn werkwijze ten aanzien van geheimhouding.

17 *Kamerstukken II* 2009/10. Aanhangel van de Handelingen nr. 779, onder 4.

18 University of Nottingham (Institute of Work, Health & Organisations), *Child Abandonment and its Prevention in Europe*, Nottingham 2012, p. 29. Onderzoek in een Hongaars ziekenhuis wees uit dat 15 van de 16 kinderen door mannen in het babyluikje gelegd werden (dit werd gezien door de portiers). 'This has created doubt as to whether these babies are really being placed there by 'desperate mothers', or whether the decision is being made by someone against the mother's wish. If this were the case, it would be a serious violation of the mother's rights' (p. 26-27).

19 Wetsvoorstel tot wijziging van het Burgerlijk Wetboek en het Gerechtelijk Wetboek om het

discreet bevallen mogelijk te maken (Belgische Senaat zitting 2011-2012), 10 juli 2012. Wetsvoorstel tot wijziging van het Burgerlijk Wetboek en het Gerechtelijk Wetboek om het discreet bevallen mogelijk te maken ingediend op 5 juni 2012, V-1416/1. Dit wetsvoorstel bevat ook een interessant rechtsvergelijkend overzicht over regelingen binnen Europa.

20 In 2010 werden in totaal 664 baby's anoniem geboren in Frankrijk met behulp van het recht dat bekend staat als 'Accouchement sous X' (geboren uit moeder X).

21 Toelichting bij het Wetsvoorstel tot wijziging van het Burgerlijk Wetboek en het Gerechtelijk Wetboek om het discreet bevallen mogelijk te maken (Belgische Senaat zitting 2011-2012), 10 juli 2012, p. 2.

22 O.a. V. Lehmann, 'Verlassen von Vater und Mutter: Kinder aus der Babyklappe', *Der Gynäkologe* 2007-12, p. 1009-1016.

23 Zie bijvoorbeeld C. Kovac, 'Incubators in Hungarian hospital allows babies to be abandoned more safely', *British Medical Journal* 1999, p. 214 e.v.

24 BCN Netherlands, *Standpunt over het instellen van baby-luiken en de oprichting van het Babyhuis*, 1 november 2012.

25 Voor Siriz geldt dit niet, Siriz wordt financieel volledig gedekt door donateurs.

26 Zie een debat hierover bij Knevel & Van den Brink op 22 augustus 2012, te vinden via www.eo.nl.

verbieden indien de biologische moeder handelings-onbekwaam is). In Nederland is de werkwijze ten aanzien van geheimhouding immers slechts bekend bij betrokken organisaties.

Het meeste onderzoek wijst uit dat het aantal overleden of te vondeling gelegde kinderen niet afneemt als er voorzien is in een vondelingenluikje

6 Geen aantoonbare invloed van een babyluikje op infanticide of het aantal vondelingen

Het meeste onderzoek wijst uit dat het aantal overleden of te vondeling gelegde kinderen niet afneemt als er voorzien is in een vondelingenluikje.²² Dit lijkt te komen doordat er een groep vrouwen is die met psychiatrische problemen kampt en bijvoorbeeld de zwangerschap ontkent. De grootste uitdaging is om deze vrouwen te bereiken en bij te staan. Of zij hun baby naar een veilige plek zullen brengen als die er is, is zeer de vraag.²³ *Better Care Network Netherlands* wijst erop dat uit een studie naar infanticide van het Duitse Jeugdinstituut is gebleken dat het beste moment om infanticide te voorkomen tijdens de zwangerschap is en niet op het moment van geboorte.²⁴ Dit is dan ook de lijn die de overheid dient te volgen in de discussie rondom het babyluikje. Er zijn bezuinigingen op de diensten van de FIOM aangekondigd.²⁵ Juist in tijden van economische crisis, waarbij meer mensen moeilijk kunnen rondkomen en zich voor huisvestingsproblemen geplaatst zien, zou geïnvesteerd moeten worden in hulp aan zeer kwetsbare (tiener)moeders die maar al te snel buiten beeld van de reguliere hulpverlening blijven.

7 Conclusie

Vondelingenluikjes zijn van alle tijden en plaatsen. Eens in de zoveel tijd laait het debat hierover op. De plannen om een afstandskamer te realiseren in Dordrecht zijn in een vergevorderd stadium (en de initiatiefneemster heeft aangekondigd dat meerdere babyluikjes gepland zijn).²⁶ Uiteraard is het de bedoeling dat het vondelingenluikje als laatste redmiddel gaat fungeren, maar het initiatief gaat voorbij aan een aantal problemen, zoals een verstoorde vraag- en aanbodrelatie, misbruik door personen anders dan de moeder die de baby in het vondelingenluikje leggen en gevaarlijke situaties die kunnen ontstaan doordat moeders zonder medische hulp bevallen. Het idee van een vondelingenluikje appelleert aan ons gevoel voor oplossingen en mededogen.

Het gedogen van een vondelingenluikje zou een trendbreuk vormen met de huidige structuur van het Nederlandse familierecht

Toch lijkt de oplossing mooier dan ze is. Het gedogen van een vondelingenluikje zou een trendbreuk vormen met de huidige structuur van het Nederlandse familierecht. Geheim bevallen is reeds goed geregeld in Nederland. Wij roepen de overheid op om het Belgische wetsvoorstel over discreet bevallen goed te bestuderen. De patstelling die nu is ontstaan is onwenselijk: het Dordrechtse initiatief wordt doorgedrukt en de overheid neemt niet duidelijk stelling. Hopelijk biedt deze bijdrage aan knopingspunten voor een visie die aandacht heeft voor de waarden die in het VN-Kinderrechtenverdrag vervat zijn.